

Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport
Ruimte voor de Rivier

22 augustus 2002

1252-57

ISBN 90-421-1006-6
Utrecht, Commissie voor de milieueffectrapportage.

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING.....	1
2. HOOFDPUNTEN VAN HET ADVIES.....	2
3. PROBLEEMSTELLING, DOEL EN BESLUITVORMING.....	3
3.1 Probleemstelling en doel, onderbouwing van het voornemen.....	3
3.2 Besluitvorming.....	4
4. VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN ALTERNATIEVEN.....	6
4.1 Algemeen.....	6
4.2 Strategieën.....	8
4.3 Alternatieven.....	9
5. BESTAANDE MILIEUTOESTAND, AUTONOME ONTWIKKELING EN GEVOLGEN VOOR HET MILIEU	10
5.1 Algemeen.....	10
5.2 Riviermorphologie, bodem en water.....	11
5.3 Veiligheid.....	12
5.4 Natuur.....	12
5.5 Landschap, cultuurhistorie en archeologie.....	12
5.6 Overige effecten.....	13
5.6.1 Scheepvaart.....	13
5.6.2 Landbouw.....	13
5.6.3 Recreatie.....	14
6. TOEPASSING MAATSCHAPPELIJKE KOSTEN-BATENANALYSE.....	14
7. VERGELIJKING VAN ALTERNATIEVEN.....	15
8. LEEMTEN IN KENNIS EN INFORMATIE.....	15
9. EVALUATIEPROGRAMMA	16
10. VORM EN PRESENTATIE	16
11. SAMENVATTING VAN HET MER.....	16

1. INLEIDING

Met de dijkverbeteringen in het kader van het Deltaplan Grote Rivieren is bereikt dat de Rijnafvoer van 15.000 m³/s bij Lobith en de Maasafvoer van 3.650 m³/s bij Borgharen (in het bedijkte deel van de Maas) veilig afgevoerd kunnen worden naar zee. Naar aanleiding van de hoogwaters in 1993 en 1995 is vastgesteld dat er rekening moet worden gehouden met hogere rivierafvoeren. Inmiddels is besloten dat een Rijnafvoer van 16.000 m³/s bij Lobith en een Maasafvoer van 3.800 m³/s bij Borgharen veilig moeten kunnen worden afgevoerd. Met het verhogen van de maatgevende afvoeren, veranderen ook de zogenaamde toetspeilen in de riviertakken. De waterkeringen langs de rivieren voldoen daardoor niet volledig aan de wettelijke norm.

Gelet hierop zijn de bewindslieden van de ministeries van Verkeer en Waterstaat (VenW), van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) en van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) van plan de veiligheid langs de bedijkte Rijntakken en het benedenstroomse deel van de bedijkte Maas¹ uiterlijk in 2015 in overeenstemming te brengen met de wettelijk vereiste norm. De maatregelenpakketten die hiervoor samengesteld worden, moeten tevens bijdragen tot ruimtelijke kwaliteit in het rivierengebied. Daarbij wordt er een verschuiving voorgesteld in de middelen waarmee de veiligheid wordt bereikt: van uitsluitend technische maatregelen naar meer duurzame ruimtelijke maatregelen, die gericht zijn op hoogwaterstandsdeling in de rivier.

Over de te ontwikkelen plannen zal een Planologische Kern Beslissing (PKB) worden genomen. Gekoppeld aan deze PKB-procedure wordt ook de procedure van de milieueffectrapportage (m.e.r.) doorlopen. Het bevoegd gezag in deze is het Kabinet.

Bij brief van 24 april 2002 is de Commissie voor de m.e.r. in de gelegenheid gesteld om advies uit te brengen over de richtlijnen voor het milieueffectrapport² (MER). De m.e.r.-procedure ging van start met de kennisgeving van de startnotitie in de Staatscourant van 24 mei 2002³.

Dit advies is opgesteld door een werkgroep van de Commissie voor de m.e.r.⁴. De werkgroep treedt op namens de Commissie voor de m.e.r. en wordt verder in dit advies 'de Commissie' genoemd. Het doel van het advies is om aan te geven welke informatie het MER moet bevatten om het mogelijk te maken het milieubelang volwaardig in de besluitvorming mee te wegen.

De Commissie heeft kennis genomen van de inspraakreacties en adviezer⁵, die zij van het bevoegd gezag heeft ontvangen. In dit advies verwijst de Commissie naar een reactie wanneer deze naar haar oordeel informatie bevat die in het MER opgenomen moet worden of die nader onderzocht moet worden, zoals informatie over specifieke lokale milieumomstandigheden.

De Commissie spreekt haar waardering uit over de startnotitie: de complexe materie is helder, goed leesbaar en relatief bondig weergegeven, en voorzien van duidelijke en nuttige illustraties. De startnotitie kan op die vlakken als voorbeeld dienen voor het MER.

¹ Het bedijkte gedeelte van de Maas (tussen Boxmeer en Hedikhuizen) is onderdeel van het project Zandmaas.

² Zie bijlage 1.

³ Zie bijlage 2.

⁴ De samenstelling hiervan is gegeven in bijlage 3.

⁵ Bijlage 4 geeft hiervan een lijst.

2. HOOFDPUNTEN VAN HET ADVIES

Doelen

De Commissie is van mening dat de doelstellingen veiligheid en ruimtelijke kwaliteit in het MER integraal beschouwd dienen te worden, hetgeen betekent dat hierbij ook doelen en/of taken vanuit andere beleidsvelden worden meegenomen, voor zover deze van invloed zijn op de veiligheid en de ruimtelijke kwaliteit.

Fasering en alternatieven

Gezien de complexiteit van de voorgenomen activiteiten adviseert de Commissie de m.e.r. in twee fasen uit te voeren: in de eerste fase, de 'strategie-fase', kan vanuit verschillende visies een breed spectrum aan strategieën worden opgesteld, die worden geëvalueerd en vergeleken op hoofdlijnen en op het schaalniveau van riviertakken. Uit deze eerste fase moet blijken welke van deze strategieën realistisch zijn om verder uit te werken.

De 'waaier' aan strategieën die voor het MER beschouwd gaat worden dient voldoende breed te zijn en wezenlijk verschillende strategieën te omvatten.

In de tweede fase dienen op basis van de overgebleven strategieën alternatieven opgesteld te worden, welke tot op het detailniveau van 'type maatregel met locatie' worden gewerkt, geëvalueerd en vergeleken.

De Commissie adviseert naast een 'zuiver' nulalternatief, waarbij geen enkele ingreep wordt uitgevoerd, ook een referentie uit te werken, waarbij alleen dijkverhoging en andere technische maatregelen worden toegepast ('business as usual': de praktijk zoals die tot op heden is uitgevoerd).

Bestaande plannen en eisen rond afvoerverdelingen dienen de keuze voor alternatieven niet in een te smal keurslijf te dwingen, waardoor mogelijk (maar nog niet a-priori te voorzien) aantrekkelijke en milieuvriendelijke oplossingen buiten beschouwing zouden blijven.

Toetsing en vergelijking van alternatieven

Alternatieven dienen getoetst te worden aan de doelstellingen veiligheid en ruimtelijke kwaliteit door de veranderingen in het riviersysteem en de natuur, alsmede de functies van het buitendijkse, maar deels ook binnendijkse gebied in beeld te brengen. Tevens dienen ze te worden vergeleken op basis van een beschrijving van de belangrijkste milieugevolgen.

Gelet op de complexiteit van het voornemen dient in het MER een gedegen inzicht gegeven te worden in de kwaliteit van de uitkomsten van het voor de analyses gebruikte 'modelinstrumentarium'.

Samenvatting

Het is belangrijk dat de informatie uit het MER voor een ieder toegankelijk is. Een goede samenvatting kan een zeer belangrijke bijdrage leveren aan de overdracht van informatie. Om deze reden zal de Commissie bij haar oordeel over het MER de inhoud en presentatie van de informatie in de samenvatting meewegen.

3. PROBLEEMSTELLING, DOEL EN BESLUITVORMING

Artikel 7.10, lid 1, onder a van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van hetgeen met de voorgenomen activiteit wordt beoogd."*

Artikel 7.10, lid 1, onder c van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een aanduiding van de besluiten bij de voorbereiding waarvan het milieu-effectrapport wordt gemaakt, en een overzicht van de eerder genomen besluiten van bestuursorganen, die betrekking hebben op de voorgenomen activiteit en de beschreven alternatieven."*

3.1 Probleemstelling en doel, onderbouwing van het voornemen

Probleemstelling en doel

In hoofdstuk 2 van de startnotitie is de probleemstelling, volgend uit ontwikkelingen op het gebied van de veiligheid en de ruimtelijke kwaliteit, goed verwoord. De uit deze problematiek voortvloeiende doelstellingen, veiligheid als hoofddoelstelling en ruimtelijke kwaliteit als tweede doelstelling, zijn naar de mening van de Commissie logisch. Beide doelstellingen dienen integraal beschouwd te worden. Hierbij dienen ook doelen en/of taken vanuit andere beleidsvelden, voor zover deze van invloed zijn op de veiligheid en de ruimtelijke kwaliteit, te worden meegenomen. Bijzondere aandacht verdient de samenhang met het beleid Actief bodembeheer rivierbed⁶ (klei- en zandwinning, omputten etc.).

Onderbouwing van nut en noodzaak

In aanvulling hierop en ten behoeve van de verantwoording en onderbouwing van het nut en de noodzaak van het project, adviseert de Commissie om in het MER in te gaan op de volgende punten:

1. Een beschouwing over de wijze waarop de maatgevende afvoeren en maatgevende hoogwaterstanden (MHW) worden bepaald.
Hierbij moet worden aangegeven:
 - welke methoden en modellen hiertoe worden gebruikt;
 - wat de daaruit voortvloeiende⁷ onzekerheden in (model)resultaten zijn;
 - welke veranderingen in maatgevende afvoer in het verleden zijn opgetreden, door bijvoorbeeld verandering van acceptabele kans van overschrijding, gehanteerde meetmethode en optreden van hoogwaters.
2. Een kwantitatieve beoordeling van de bijdrage die de bovenstroomse maatregelen van de zogenaamde stroomgebiedsaanpak, zoals water langer vasthouden bovenstrooms en afvlakken afvoerpieken, kunnen leveren aan verlaging van de afvoerpieken in het studiegebied en wat daarbij de onzekerheden zijn.

⁶ De landelijke beleidsnotitie Actief Bodembeheer Rivierbed is door de provincies Limburg, Noord-Brabant, Gelderland, Utrecht en Overijssel uitgewerkt in de Beleidsnotities Actief Bodembeheer Maas en Rijntakken. Dit zijn onderdelen van de provinciale afvalstoffenplannen, die naar verwachting op korte termijn zullen worden vastgesteld.

⁷ O.a. als gevolg van statistische onzekerheden en onzekerheden in modelparameters, ruimtelijke schematisatie, dynamische processen tijdens hoogwater die waterstanden beïnvloeden.

3. Een toelichting op de wenselijkheid van het vergroten van de ruimtelijke kwaliteit (tweede doel van het project). Het verduidelijken hiervan vereist dat de ruimtelijke kwaliteit objectief meetbaar is, waardoor vastgesteld kan worden dat:
 - er potentie aanwezig is om de ruimtelijke kwaliteit te verbeteren en
 - ingrepen zullen leiden tot een verbetering van de ruimtelijke kwaliteit.Dit vraagt een goede uitleg over hoe ruimtelijke kwaliteit in concrete termen gemeten kan worden evenals een verantwoording van het nut (of de noodzaak) van het verhogen van de huidige ruimtelijke kwaliteit.
4. Uitwerking van de begrippen retentiegebieden en noodoverloopgebieden. Indien naast de retentiegebieden ook de noodoverloopgebieden meegenomen worden in het MER, dient bij elk van beide maatregelen duidelijk gemaakt te worden wat hieronder verstaan wordt, wat hun voorziene inundatiefrequentie is en op welke wijze de effectenanalyse gebeurt, zowel voor de periode waarin geen inundatie plaatsvindt als in geval van inundatie.

3.2 Besluitvorming

Het MER dient aan te geven dat het is opgesteld voor een Planologische Kern Beslissing. Tevens dient te worden beschreven volgens welke procedure en welk tijdspad dit geschiedt en welke adviesorganen en instanties daarbij formeel en informeel zijn betrokken. Aangegeven moet worden welke besluiten in een later stadium (na de publicatie van PKB deel 4) nog moeten worden genomen om de voorgenomen activiteit te realiseren, alsmede welke rol m.e.r. daarbij speelt.

De startnotitie (inclusief bijlage) geeft reeds een goede beschrijving van relevante wet- en regelgeving en het vigerende beleid. De hieruit te destilleren randvoorwaarden en uitgangspunten (ruimtelijke beperkingen, grenswaarden emissies e.d.) voor het voornemen dienen in het MER te worden beschreven (deels zijn deze al in de startnotitie opgenomen).

De samenhang tussen Ruimte voor de Rivier en een aantal overige rivierprojecten en -studies (als Spankrachtstudie, studie noodoverloopgebieden en Zand- en Grensmaasproject) en nevenliggend beleid en besluiten (zoals bijvoorbeeld Actief bodembeheer rivierbed) dient in het MER prominenter in beeld gebracht te worden dan in de startnotitie.

Uit de startnotitie (blz. 45) blijkt dat grote delen van de te beschouwen riviertakken en de directe omgeving op grond van (inter)nationaal beleid en regelgeving⁸ bescherming genieten vanwege de aanwezigheid van beschermde soorten en/of bijzondere biotopen. In het MER dienen de betreffende gebieden (onder andere onderdelen van de EHS, Vogel- en Habitatrictlijngebieden) in kaart te worden gebracht. Daarnaast moet expliciet worden beschreven wat de implicaties van de soortbescherming op grond van de Flora- en Faunawet en de gebiedsbescherming op grond van de Vogel- en Habitatrictlijn zijn voor de uitvoering van rivierverruimende maatregelen en de ontwikkeling van alternatieven.

⁸ De Flora- en Faunawet (FFW) vormt bij de soortenbescherming het uitgangspunt; de gebiedsbescherming valt nog onder de Vogel- en de Habitatrictlijn in afwachting van de nieuwe en aangepaste Natuurbeschermingswet.

Dit geldt met name activiteiten die kunnen resulteren in strijdigheid met de Natuurbeschermingswet en de Flora- en Faunawet. Daarbij is aandacht vereist voor gevolgen voor populaties, de motivatie van de belangenafweging, mitigerende en compenserende maatregelen en een eventuele ontheffing op grond van de Flora- en Faunawet (art. 75 FFW).

Alternatieven zullen getoetst moeten worden op de regelgeving/beleidsplannen voor gebiedsbescherming. Het Structuurschema Groene Ruimte⁹ en de Vogel- en Habitatrichtlijn kennen een sterk vergelijkbaar te volgen stappenplan:

1. Bestaat er zekerheid dat de natuurlijke kenmerken van het gebied niet worden aangetast?
2. Als die zekerheid niet bestaat, zijn er alternatieve oplossingen die deze zekerheid wel kunnen geven?
3. Bestaan er dwingende redenen van groot openbaar belang om het project te rechtvaardigen indien aantasting van de natuurlijke kenmerken plaatsvindt en bij ontstentenis van alternatieve oplossingen?
4. Welke compenserende maatregelen worden uitgevoerd indien het project wordt uitgevoerd¹⁰? Deze maatregelen dienen naar de mening van de Commissie te worden aangegeven. Mogelijkheden zijn agrarisch natuurbeheer (binnen- en buitendijks) en compensatie met hoogwatervrije plaatsen (als vluchtplaats en overnachtingsplaatsen van fauna). In het MER dient hiervoor de volgende informatie te worden opgenomen:
 - de omvang van het benodigde compensatiegebied inclusief zoekgebied (indicatief);
 - de kwaliteit van het benodigde compensatiegebied;
 - een indicatie van de haalbaarheid van compensatie (in verband met bijvoorbeeld tijdige verwerving van geschikte gronden en ontbreken van onteigeningstitel).

Het bevoegd gezag zal dienen te beoordelen of er een ontheffing op grond van de Flora- en Faunawet aangevraagd zal moeten worden. Indien dat het geval is, kan in het MER vast worden ingegaan op de vraag:

1. of er andere bevredigende oplossingen bestaan;
2. of afbreuk wordt gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan;
3. of er redenen zijn van – onder andere - groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard die een ontheffing mogelijk zouden kunnen maken.

⁹ Pkb deel 4, blz. 64.

¹⁰ Hierbij kan gebruik worden gemaakt van de volgend publicatie: Ministerie LNV, Directie Groene Ruimte en Recreatie: *Uitwerking compensatiebeginsel SGR*, oktober 1995.

4. VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN ALTERNATIEVEN

Artikel 7.10, lid 1, onder b van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de voorgenomen activiteit en van de wijze waarop zij zal worden uitgevoerd, alsmede van de alternatieven daarvoor, die redelijkerwijs in beschouwing dienen te worden genomen, en de motivering van de keuze voor de in beschouwing genomen alternatieven."*

Artikel 7.10, lid 3 van de Wm:

"Tot de ingevolge het eerste lid, onder b, te beschrijven alternatieven behoort in ieder geval het alternatief waarbij de nadelige gevolgen voor het milieu worden voorkomen, dan wel, voor zover dat niet mogelijk is, deze met gebruikmaking van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming van het milieu, zoveel mogelijk worden beperkt."

4.1 Algemeen

Onderbouwing van het schaalniveau

Uit de afbeelding in de startnotitie op pagina 25 blijkt dat het ambitieniveau van het project hoog is: op de schaal van individuele uiterwaarden worden de maatregelen met hun locatie vrij gedetailleerd aangegeven. Daarnaast streeft het project een combinatie van vergroten van veiligheid en ruimtelijke kwaliteit na, waarbij naar verwachting grondstoffenwinning in het projectgebied medebepalend zou kunnen zijn bij de uiteindelijke keuze. Het projectgebied is bijzonder groot en kent een groot aantal en zeer diverse gebruikers en belanghebbenden. Veel natuurlijke en socio-economische factoren hangen met elkaar samen en maken dat het project zeer complex is. Het MER zal duidelijk moeten maken op welk schaalniveau (zowel ruimtelijk als mate van functioneel detail) de milieueffectanalyse heeft plaatsgevonden en op welke wijze omgegaan is met de complexiteit van het probleem, zonder daarbij de fysieke en functionele samenhang binnen het riviersysteem uit het oog te verliezen.

Iteratieve en cyclische aanpak

Een belangrijk punt bij het ontwikkelen van alternatieven in dit MER op PKB-niveau is het te kiezen abstractieniveau. Als men wil uitkomen op het detailniveau van het voorbeeldkaartje uit de startnotitie (blz. 25), zal er een iteratieve, cyclische aanpak nodig zijn. Immers als de initiatiefnemers alleen van onder af beginnen met het samenvoegen van maatregelen tot alternatieven, ontstaat naar verwachting een weinig samenhangend geheel aan alternatieven (en pakketten maatregelen). In het MER dient daarom steeds de samenhang tussen de riviertakken in het oog gehouden te worden (veranderingen binnen de ene riviertak kunnen gevolgen hebben voor de andere tak) en dienen effecten op lokale schaal en voor een riviertak als geheel te worden beschreven.

Uitvoering in twee fasen

Gezien de complexiteit van het project adviseert de Commissie de m.e.r. in twee fasen uit te voeren, waarbij eerst op riviertakniveau strategieën worden ontwikkeld, en pas daarna op een gedetailleerder schaalniveau alternatieven uitgewerkt gaan worden.

In de strategiefase dienen -van boven af- verschillende strategieën voor maatregelen op de schaal van de vier riviertakken (IJssel, Nederrijn-Lek, Boven-

rijn-Waal, Maas) ontwikkeld te worden¹¹. Deze strategieën zijn –van boven afgebaseerd op verschillende visies omtrent duurzaamheid (zoals aangegeven op blz. 34 van de startnotitie) en waardering van kosten/baten. Door de strategieën van-onder-op te vullen (met behulp van de zogenoemde ‘blokkendoos’), kunnen ze in enkele cyclische slagen worden uitgewerkt. Op dit grove schaalniveau is het mogelijk om ‘uitersten’ in denkbare strategieën te evalueren (zoals het nemen van geen enkele maatregel, een optie met alleen dijkverhoging (zie §4.2), of een meest milieuvriendelijke invalshoek [zie §4.3]). Op hoofdlijnen kan zo worden nagegaan of dergelijke ontwikkelingsrichtingen haalbaar zijn en kan een brede keuze aan denkbare strategieën geëvalueerd worden, zonder hiervoor al zeer in detail inrichtingsalternatieven voor het gehele rivierengebied in te vullen. Deze eerste analyse levert tevens een beeld op welke riviertrajecten (orde 25 km lengte) knelpunten bestaan, behoefte is aan omputten, dijkverlegging nodig lijkt, etc.

De ‘waaier’ aan strategieën die voor het MER beschouwd gaat worden dient voldoende breed te zijn en wezenlijk verschillende strategieën te omvatten. Bestaande plannen en eisen rond afvoerverdelingen dienen de keuze hiervoor niet in een te smal keurslijf te dwingen¹², waardoor mogelijk (maar nog niet a priori te voorzien) aantrekkelijke en milieuvriendelijke oplossingen buiten beschouwing zouden blijven¹³.

Uit de eerste fase dient te blijken welke strategieën haalbaar zijn. In het MER dient dit met goede argumenten te worden onderbouwd. De Commissie adviseert deze fase af te ronden met een gemotiveerde keuze in een tussenrapportage¹⁴.

De haalbare strategieën dienen vervolgens uitgewerkt te worden in verschillende alternatieven, nu zoveel mogelijk op het detailniveau van de figuur 2.4 in de startnotitie. Hierbij wordt opnieuw een meest milieuvriendelijke alternatief bepaald.

Het voordeel van de gefaseerde aanpak is dat zo de hoeken van het speelveld in beeld zijn gebracht alvorens een ‘basisalternatief’ wordt bepaald.

Scenario's voor het lange termijnperspectief

In de startnotitie wordt aangegeven dat ‘no-regret’ strategieën nagestreefd zullen worden, en dat getracht wordt te anticiperen op ontwikkelingen die plaats kunnen vinden na 2015. Gelet op de onzekerheden daarin is het nuttig om enkele scenario's voor maatgevende afvoeren en socio-economische ontwikkelingen te bespreken en de effecten daarvan te bepalen bij ieder van de te beschrijven strategieën en alternatieven.

In aansluiting op ‘no-regret’ strategieën is aandacht vereist voor de duurzaamheid van de gekozen ruimtelijke maatregelen. Met andere woorden: hoe lang zijn de ruimtelijke maatregelen effectief en welke beheersinspanningen zijn nodig om het gewenste veiligheidsniveau te handhaven.

¹¹ In deze fase is het ook zinvol om scenario's (verschillende toekomstige situaties, waarbij we niet in de hand hebben welke zal optreden) voor de lange termijn te combineren met de strategieën (waarbij een keuzemogelijkheid bestaat). Voor elk combinatie van te onderzoeken strategieën en scenario's dienen de effecten ingeschat te worden. In de tweede fase zou volstaan kunnen worden met één (het meest realistische geachte) scenario.

¹² De Commissie denkt hierbij aan de volgens de startnotitie vastliggende afvoerverdeling van de Rijntakken en het afleiden van water via de Zeeuwsche wateren dat voor de korte termijn pas in laatste instantie wordt overwogen.

¹³ Deze aanbeveling geldt overigens ook voor de in beschouwing te nemen alternatieven.

¹⁴ Indien daar behoefte aan bestaat, kan deze informatie door de Commissie getoetst worden.

Hierbij gaat het onder meer om:

- de snelheid van sedimentatie in de verlaagde uiterwaarden en de aanzanding van nevengeulen;
- de toename van de ruwheid door vegetatiesuccessie en de mogelijke beheerstrategieën (zoals cyclische verjonging van uiterwaarden) en beschikbare maatregelen om deze processen te vertragen (zoals begrazing).

Tevens moet inzicht worden verschaft in de natuurdoeltypen. Het gaat hierbij zowel om de arealen als de beoogde ruimtelijke samenhang van biotopen.

4.2 Strategieën

De Commissie adviseert uitgaande van de doelstelling voor veiligheid een beperkt aantal strategieën op het gebied van de ruimtelijke kwaliteit uit te werken. Zij acht de volgende strategieën interessant.

Maximaliseren natuurwaarden

Gelet op de nevendoelstellingen van het (inter)nationale beleid voor de bestrijding van hoogwater en de belangrijke rol die de natuurdoelstelling in het riviereengebied speelt, verdient het aanbeveling een strategie uit te werken waarin sprake is van het maximaliseren van natuurwaarden bij het vereiste veiligheidsniveau. De samenhang tussen binnen- en buitendijkse natuurwaarden verdient daarbij nadrukkelijk aandacht.

Maximaal binnendijks

Verder kan het illustratief zijn een strategie uit te werken waarbij de benodigde extra ruimte zoveel mogelijk buiten het winterbed gezocht wordt, dus in de vorm van groene rivieren en retentie. Deze strategie lijkt wellicht maatschappelijk moeilijk te verantwoorden, maar zal juist daardoor de effecten van andere mogelijkheden in perspectief zetten, en mogelijke nadelen daarvan wellicht beter acceptabel maken. Bovendien kan het op de langere termijn (bij mogelijk hogere maatgevende afvoeren) een van de weinige resterende mogelijkheden zijn.

Business as usual

Bij deze strategie wordt nagegaan wat er zou gebeuren als alleen dijkverhoging en andere technische maatregelen worden toegepast. Dit kan gezien worden als de praktijk die tot op heden uitgevoerd is en zo dienen als een referentie voor de strategiewijziging die wordt voorgenomen. Hoewel dijkverhoging thans als ongewenste of in ieder geval minder gewenste maatregel gezien wordt, dient een objectieve vergelijking gemaakt te worden van deze strategie met andere strategieën. Feit is dat er rond het Deltaplan grote rivieren weinig politieke en maatschappelijke bezwaren meer gerezen zijn tegen dijkverzwaring. Ondanks de in de startnotitie genoemde fundamentele bezwaren, mag niet a-priori aangenomen worden dat andere maatregelpakketten bij objectieve en brede evaluatie wenselijker zijn dan dijkverhoging.

Het aantal in beschouwing te nemen strategieën kan in de fase van het opstellen van het MER worden aangevuld of (gemotiveerd) bijgesteld op basis van voortschrijdend inzicht. In ieder geval dienen ook de hieronder vermelde alternatieven op strategieniveau te worden uitgewerkt.

4.3 Alternatieven

De haalbare strategieën worden vervolgens uitgewerkt in verschillende alternatieven. De te beschouwen alternatieven in de tweede fase kunnen opgebouwd worden uit de ruimtelijke en technische maatregelen zoals gepresenteerd in de startnotitie (blz. 34 en 35). In ieder geval dienen de hieronder genoemde alternatieven aan de orde te komen.

Meest milieuvriendelijk alternatief

Het meest milieuvriendelijke alternatief (mma) moet:

- uitgaan van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming en/of verbetering van het milieu;
- binnen de competentie van de initiatiefnemer liggen.

Een mma voor een project als Ruimte voor de Rivier kan vanuit verschillende invalshoeken worden benaderd. Daarom verdient het aanbeveling in het MER een beschouwing te geven over de prioriteitsstelling die aan het mma ten grondslag heeft gelegen.

De Commissie acht de volgende aspecten in het kader van het mma relevant:

- maximale bijdrage tot het realiseren van de vastgestelde natuurdoelstellingen voor het rivierengebied door het tot stand brengen van een ruimtelijke aaneensluiting van vergraven en onvergraven gebieden, stroken en stapstenen met een ecologische waarde;
- verbetering van de kwaliteit van bodem, grondwater en oppervlaktewater door het geconcentreerd bergen van verontreinigde bodem, voor zover doelmatig in het kader van het proces van herverontreiniging; voorkomen van negatieve beïnvloeding van drinkwaterwinning;
- tot stand brengen van een riviersysteem dat ook op lange termijn duurzaam is in het licht van riviermorfologie en hoogwaterveiligheid;
- aandacht voor behoud, inpassing, en, waar mogelijk, versterking van archeologische, landschappelijke, cultuurhistorische en aardkundige waarden;
- beperken van hinder door werkzaamheden bij bewoningskernen en andere hindergevoelige gebieden;
- minimaliseren van verdrogingseffecten en, waar mogelijk, bijdragen in het anti-verdrogingsbeleid; voorkomen van ongewenste vernatting van bijvoorbeeld landbouwgebieden;
- 'verantwoorde' delfstoffenwinning (vanuit het perspectief van 'werk-met-werk maken en de milieugevolgen van de winning vergeleken met alternatieve winningsmogelijkheden).

Nulalternatief

In het nulalternatief wordt geen enkele ingreep uitgevoerd, behalve voorzover reeds vastgelegd in genomen beslissingen (autonome ontwikkeling). Uitgangspunt van dit in de startnotitie voorgestelde referentie-alternatief is dat het wettelijk vereiste veiligheidsniveau niet wordt gerealiseerd. Deze referentiesituatie kan eventueel als nulalternatief (een te kiezen optie) worden beschouwd door te wijzen op de onzekerheid in de bepaling van de maatgevende afvoer, en de wetenschappelijke, maatschappelijke en politieke keuzen die mede achter het vaststellen van de maatgevende afvoer zitten (zie ook de in de startnotitie aangegeven voorgeschiedenis). De beschrijving van het nulalternatief moet zo uitgebreid zijn dat het kan dienen als referentie bij het beschrijven van de milieugevolgen.

5. **BESTAANDE MILIEUTOESTAND, AUTONOME ONTWIKKELING EN GEVOLGEN VOOR HET MILIEU**

Artikel 7.10, lid 1, onder d van de Wm:

Een MER bevat ten minste: "een beschrijving van de bestaande toestand van het milieu, voor zover de voorgenomen activiteit of de beschreven alternatieven daarvoor gevolgen kunnen hebben, alsmede van de te verwachten ontwikkeling van dat milieu, indien de activiteit noch de alternatieven worden ondernomen."

Artikel 7.10, lid 1, onder e van de Wm:

Een MER bevat ten minste: "een beschrijving van de gevolgen voor het milieu, die de voorgenomen activiteit, onderscheidenlijk de alternatieven kunnen hebben, alsmede een motivering van de wijze waarop deze gevolgen zijn bepaald en beschreven."

5.1 Algemeen

De bestaande toestand van het milieu in het studiegebied, inclusief de autonome ontwikkeling hiervan (zie ook §4.3), moet worden beschreven voor zover nodig voor het in beeld brengen van de milieugevolgen van de alternatieven.

Het studiegebied moet op kaart worden aangegeven en omvat de riviertrajecten en de omgeving, voor zover daar effecten van de voorgenomen activiteit kunnen gaan optreden. Per milieuaspect kan de omvang van het studiegebied verschillen.

Wat betreft de benodigde effectbeschrijvingen in het MER is de Commissie van mening dat de effecten op twee niveaus beschreven zouden moeten worden. Allereerst zijn dat effecten *voor het geheel*, zoals effecten op soorten voor een hele riviertak. Daarnaast is er sprake van *lokale* effecten van de mogelijke 'bouwstenen' in de verschillende deelgebieden. Deze laatste effecten zouden vervolgens opgeteld kunnen worden tot effecten per alternatief.

Zoals de startnotitie aangeeft zal bij de effectbepaling slechts gebruik gemaakt worden van bestaande kennis. Dit vergt een zorgvuldige analyse van de te gebruiken kennisbronnen en methoden, evenals een verantwoording van de onzekerheden in de eindresultaten.

Criteria bij de bepaling van de effecten en kosten/baten analyse zijn over het algemeen eenduidig en relatief eenvoudig kwantitatief te beschrijven. Dit geldt echter niet voor het begrip 'ruimtelijke kwaliteit'. Hoewel de startnotitie onder verwijzing naar de 5e nota R.O. een puntsgewijze uitwerking van dit begrip geeft, is een nadere uitwerking van 'ruimtelijke kwaliteit' in objectieve, meetbare, eenduidige en begrijpelijke termen vereist.

In het MER dient steeds duidelijk gemaakt te worden (1) de bron van de gebruikte informatie en kennis, (2) de kennisleemtes die op bepaalde gebieden liggen en (3) de met 1 en 2 samenhangende onzekerheden in de beoordeling van de effecten van een ingreep (zie ook hoofdstuk 8).

In het MER dienen de effecten zowel in fase 1 als in fase 2 op het overeenkomstige en relevante detailniveau te worden beschreven.

5.2 Riviermorphologie, bodem en water

Het MER dient een systeembeschrijving te geven van de huidige rivierkundige, hydrologische en geomorfologische aspecten in het riviersysteem. In het MER dient - voor de strategieën op een meer globaal niveau en voor de uit te werken alternatieven meer specifiek - ingegaan te worden op veranderingen in de toestand van het systeem, zoals:

- veranderingen in hydraulische en geomorfologische processen, zowel in het zomerbed als op de uiterwaarden:
 - waterbeweging en sedimenttransport in het zomerbed / vaargeul;
 - uitwisseling sediment tussen zomerbed, kribvak en uiterwaard;
 - sedimentatiepatronen, hoeveelheden en kenmerken op de uiterwaard;
- wederzijdse beïnvloeding van hydrologische en geomorfologische processen en ecologie in het winterbed:
 - invloed van vegetatie op sedimentatieprocessen;
 - de vegetatiesuccessie die wordt verwacht op grond van gegevens over de hydro- en morfodynamiek; de beheerstrategieën die worden gehanteerd, dit ter bepaling van de invloed op de hydraulische berekeningen;
- toekomstige accumulatie van met slib meegevoerde en afgezette verontreinigingen binnen de uiterwaarden;
- veranderingen in grondwaterstanden en stromingspatronen buiten het winterbed en eventuele consequenties voor de (continuïteit van de) drinkwatervoorziening¹⁵.

Het MER dient aan te geven:

- op welke wijze verontreinigd sediment dat bij afgraven vrijkomt verwerkt wordt;
- in hoeverre vrijgekomen grondstoffen (grind, zand, klei) door de industrie verwerkt kunnen worden - deze beoordeling dient mede gebaseerd te zijn op inzichten vanuit de praktijk;
- waar en in hoeverre in de toekomst hernieuwde/versnelde sedimentatie van verontreinigd sediment zal optreden; wat het verontreinigingsniveau is;
- op welke wijze Actief bodembeheer rivierbed zal worden toegepast.

Op basis van deze gegevens kan duidelijk worden hoe de bodemkwaliteit in het rivierbed beïnvloed wordt en waar en in hoeverre de kwaliteit van bodem en water verslechtert of verbetert.

Met name wat betreft rivierkundige, geomorfologische en ecologische effecten wordt in de startnotitie gesteld dat de effecten hiervan in kwalitatieve zin bepaald gaan worden. In het MER dient er naar gestreefd te worden zoveel mogelijk een kwantificering van verwachte effecten te geven, zeker waar dit relevant is voor de keuze van een alternatief. Bovendien is enige kwantificering van effecten vereist om te beoordelen wat de morfologische (en hieruit voortvloeiende ecologische en hydraulische) effecten op de lange termijn (orde decennia) zijn.

¹⁵ De VEWIN wijst in inspraakreactie nr. 6 (bijlage 4) onder andere op kwaliteits- en kwantiteitseffecten als gevolg van mogelijke maatregelen in het kader van Ruimte voor de Rivier.

5.3 Veiligheid

In overeenstemming met de in de startnotitie genoemde doelstelling is veiligheid een harde randvoorwaarde die voor alle alternatieven (met uitzondering van het zuivere nulalternatief) geldt. Voor zover het bereikte veiligheidsniveau onderscheidend is tussen de alternatieven, dient dit in het MER te worden aangegeven.

Indien in een alternatief dijkverhoging als maatregel wordt ingezet dient het MER aan te geven over hoeveel km dijk lengte dit gaat en wat de maximale hoogte is van de voorgestelde dijkverhoging. Tevens dient het MER aan te geven in hoeverre rekening is gehouden met huidige overhoogte van dijken.

5.4 Natuur

Bij de beschrijving van de bestaande toestand van de studiegebied moeten alle binnen- en buitendijkse gebieden in kaart worden gebracht waarvoor wettelijke soort- en/of gebiedsgerichte natuurbeschermingsformules gelden. Met het oog op de PKB is met name inzicht vereist in gebieden die op grond van hun bijzondere natuurwaarden of geldende beschermingsformules worden ontzien van ruimtelijke maatregelen (zogenoemde 'blijf af'-gebieden).

De voorgenomen ruimtelijke maatregelen bieden zowel kansen als bedreigingen voor de karakteristieke levensgemeenschappen. Het verdient daarom aanbeveling om een transparante waarderingsmethodiek te ontwikkelen voor de ecologische effecten.

Bij de beschrijving van de milieugevolgen van de verschillende alternatieven voor natuur is in ieder geval aandacht vereist voor volgende punten:

- areaal en ruimtelijke samenhang van de EHS;
- kwalitatieve en kwantitatieve effecten rivierecotopen en natuurdoeltypen;
- effecten voor gebieden waarvoor wettelijke soort- en/of gebiedsgerichte natuurbeschermingsformules gelden;
- effecten op het areaal, de ruimtelijke samenhang en de geschiktheid van biotopen van een representatieve set doelsoorten;
- potentiële effecten op zowel het aantal als de duurzaamheid van (kern)populaties van een representatieve set doelsoorten;
- een globale beschrijving van de risico's voor enkele gidssoorten of representatieve voedselwebben van uiterwaarden door eventuele veranderingen in de blootstelling aan bodemverontreiniging.

5.5 Landschap, cultuurhistorie en archeologie

Het aspect landschap heeft een cultuurhistorische, landschapsecologische en een visueel ruimtelijke component. De landschapsecologische component geeft de samenhang tussen de rivier als natuurlijk systeem in relatie tot de beïnvloeding door activiteiten van de mens. Bij de cultuurhistorische component gaat het meer om de cultuurhistorische kenmerken van de verschillende gebruiksfuncties bij de rivier.

Binnen het plangebied van de PKB kan een aantal landschapstypen worden onderscheiden, opgebouwd uit een specifieke combinatie van landschapselementen. Bij de cultuurhistorische elementen gaat het om de "afleesbaarheid" van de ontstaansgeschiedenis van de rivier en de dynamiek van het systeem. In het MER zouden die specifieke elementen in kaart gebracht moeten worden

met als doel om te registreren of waarden als gevolg van maatregelen ten behoeve van veiligheid verloren gaan en daar een waardering aan te geven. Daarnaast kan worden vastgesteld of maatregelen ten behoeve van de ruimtelijke kwaliteit kunnen leiden tot herstel of versterking van deze cultuurhistorische waarden.

Bij de visueel-ruimtelijke component gaat het om de belevingswaarden van het landschap. Bepalend hiervoor zijn de beelddragende elementen. Er zijn door landschapskundigen methoden ontwikkeld om deze beelddragende elementen op een eenvoudige manier op kaartbeelden te registreren. Deze methoden zijn op het schaalniveau van de studie Ruimte voor de Rivier prima toe pasbaar.

Bij het aspect landschap komen kenmerken aan de orde die sterk gekoppeld zijn aan de geomorfologie en de riviermorphologie.

De Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek wijst er in een inspraakreactie (nr. 74, bijlage 4) op dat de uiterwaarden nog grotendeels niet zijn gekarteerd op archeologisch gebied. Dit betekent dat een inventarisatie van bestaande onderzoeksgegevens nodig is om een inschatting te kunnen maken van de effecten van de alternatieven op de aanwezige en te verwachten archeologische waarden.

Ook de mogelijke aantasting van aardkundige waarden dient in het MER aan de orde te komen.

5.6 Overige effecten

In een MER wordt meestal ook informatie gevraagd over enkele overige effecten, die niet primair als milieueffecten kunnen worden beschouwd. Dat geeft de besluitvormers een completer beeld. Nu voor dit project ook een maatschappelijke kosten-batenanalyse wordt uitgevoerd (zie hoofdstuk 6), kunnen onderstaande effecten ook daarin worden opgenomen. De keuze daarover hangt af van de gekozen positionering van beide instrumenten ten opzichte van elkaar.

5.6.1 **Scheepvaart**

Aangegeven moet worden wat de invloed van de verschillende alternatieven is op de vaardiepte en de breedte van het vaarwegprofiel, rekening houdend met de autonome bodemdaling. Ook het mogelijk optreden van hinderlijke stromingen voor de scheepvaart dient te worden onderzocht. Aangegeven zal moeten worden waar en in welke mate extra onderhoudsmaatregelen nodig zijn.

5.6.2 **Landbouw**

De rivierverruimende maatregelen hebben direct of indirect gevolgen voor het areaal en de productiemogelijkheden van de landbouw. Dit betreft zowel buitendijkse gebieden (bijvoorbeeld verandering van de bodemsamenstelling of grondwaterregime door uiterwaardverlaging) als binnendijkse gebieden (bijvoorbeeld door de aanleg van groene rivieren en retentiegebieden). Daarnaast is ook sprake van positieve effecten (onder andere de verbeterde verkaveling van resterende bedrijven en de mogelijkheden om de landbouw middels agrarisch natuurbeheer te betrekken bij de uitvoering van eventuele compensatie van natuurwaarden).

In de startnotitie is reeds aangegeven dat in het MER zowel negatieve als positieve effecten voor landbouw in kaart worden gebracht. De Commissie beveelt aan om per riviertak voor de verschillende alternatieven een indicatie te geven van de areaalverliezen en oppervlakte van gebieden met landbouwkundige functieveranderingen of beperkingen van de productiemogelijkheden. Met het oog op de PKB verdient het tevens aanbeveling om deze gebieden globaal te begrenzen op kaart. Voorts kan inzicht worden verschaft in de wijze van schadeloosstelling.

5.6.3 Recreatie

De rivieren hebben meerdere recreatieve mogelijkheden te bieden. Er zijn sterk locatiegebonden recreatievormen zoals jachthavens, terrassen aan het water, gebruik van strandjes en verblijfsrecreatie. Daarnaast zijn er activiteiten die delen van de rivier gebruiken zoals de waterrecreatie, de sportvisserij en de route gebonden recreatie over de dijken. Maatregelen in het kader van Ruimte voor de Rivier raken zowel de specifieke voorzieningen als de gebruiksmogelijkheden van gebieden voor de recreatie. Zo kan een hoogwater-vrij terrein worden gebruikt ten behoeve van de verblijfsrecreatie en kent een jachthaven een aantal vaste voorzieningen die de doorstroming in de rivier kunnen belemmeren. De consequenties van de alternatieven voor zowel de locatiegebonden recreatie als de recreatieve gebruiksmogelijkheden dienen in beeld te worden gebracht. Hierbij dienen tevens de kansen die Ruimte voor de Rivier voor recreatie kan betekenen te worden meegenomen.

In het huidige beleid worden vrijwel geen nieuwe recreatievoorzieningen buitendijks toegelaten. Indien recreatievoorzieningen in verband met maatregelen moeten verdwijnen zal aangegeven moeten worden op welke wijze vervanging mogelijk is.

6. TOEPASSING MAATSCHAPPELIJKE KOSTEN-BATENANALYSE

In de startnotitie is al aangegeven dat in het kader van de m.e.r. een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) wordt uitgevoerd. In deze analyse kan vanuit een breed perspectief een beeld worden gegeven van de kosten en de baten van de onderscheiden alternatieven. Daarbij worden de kosten en baten waar mogelijk uitgedrukt in geld.

De Commissie beveelt aan bij de MKBA zoveel mogelijk aan te sluiten op de OEEI-leidraad van de ministeries van Verkeer en Waterstaat en Economische Zaken (2000). Volgens deze leidraad speelt het MER een belangrijke rol in de MKBA als toeleverancier van milieu-informatie. Om die reden is het van belang de in de MKBA mee te nemen milieueffecten in een vroeg stadium af te stemmen op het MER.

Het in geld uitdrukken van de gevolgen van de verschillende alternatieven, en zeker van de *milieugevolgen* is niet altijd mogelijk. Niet in geld uit te drukken milieueffecten komen als PM-post in de MKBA terug. Dit betekent dat de MKBA geen volledig inzicht geeft in de te verwachten milieueffecten. Om die reden is het dan ook van belang in het MER helder te beschrijven dat de vergelijking van alternatieven in m.e.r.-verband en de vergelijking van alternatieven in een MKBA twee aparte sporen zijn. Zoals hierboven aangegeven is wel afstemming tussen beide sporen gewenst.

De MKBA richt zich met name op de effecten op de nationale economie. De Commissie verwacht dat de MKBA het meest zinvol is bij het vergelijken van de alternatieve strategieën, mits deze ver genoeg zijn uitgewerkt om de berekeningen op toe te passen. In ieder geval dient gewaakt te worden voor een te grote mate van detaillering van de geprijste effecten. De onzekerheden als gevolg van het niet meenemen van niet geprijste effecten is doorgaans veel groter. Bij een gedetailleerde vergelijking van alternatieven en varianten binnen de verschillende riviertakken (tweede fase) lijkt een MKBA minder zinvol.

Bij de toepassing van de MKBA beveelt de Commissie aan uit te gaan van enkele scenario's voor de economische ontwikkeling, waarbij gebruik gemaakt kan worden van de toekomstverkenningen van het Centraal Plan Bureau. Het werken met scenario's is vooral van belang om aan te kunnen geven hoe robuust de uitkomsten van de analyse zijn.

7. VERGELIJING VAN ALTERNATIEVEN

Artikel 7.10, lid 1, onder f van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een vergelijking van de ingevolge onderdeel d beschreven te verwachten ontwikkeling van het milieu met de beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit, alsmede met de beschreven gevolgen voor het milieu van elk der in beschouwing genomen alternatieven."*

De milieueffecten van de voorgenomen activiteit en de alternatieven moeten onderling én met de referentie(s) worden vergeleken, zowel op het niveau van riviertakken (eerste fase: strategiefase) als het daarop volgende inrichtingsniveau (tweede fase: alternatievenfase). Doel van de vergelijking is inzicht te geven in de mate waarin, dan wel de essentiële punten waarop, de positieve en negatieve effecten van de voorgenomen activiteit en de alternatieven verschillen. Vergelijking moet bij voorkeur op grond van kwantitatieve informatie plaatsvinden. Bij de vergelijking moeten de doelstellingen (zie § 3.1) worden betrokken.

8. LEEMTEN IN KENNIS EN INFORMATIE

Artikel 7.10, lid 1, onder g van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een overzicht van de leemten in de onder d en e bedoelde beschrijvingen [d.w.z. van de bestaande milieutoestand en autonome ontwikkeling daarvan, resp. van de milieueffecten] ten gevolge van het ontbreken van de benodigde gegevens."*

Het MER moet aangeven over welke milieuaspecten geen informatie kan worden opgenomen vanwege gebrek aan gegevens. Deze inventarisatie moet worden toegespitst op die milieuaspecten, die (vermoedelijk) in de verdere besluitvorming een belangrijke rol spelen. Op die manier kan worden beoordeeld, wat de consequenties moeten zijn van het gebrek aan milieuinformatie. Beschreven moet worden:

- welke onzekerheden zijn blijven bestaan en wat hiervan de reden is;
- in hoeverre op korte termijn zou kunnen worden voorzien in de leemten in kennis en informatie;
- hoe ernstig leemten en onzekerheden zijn voor het te nemen besluit;
- de consequenties die leemten en onzekerheden hebben voor het besluit.

9. EVALUATIEPROGRAMMA

Artikel 7.39 van de Wm:

"Het bevoegd gezag dat een besluit heeft genomen, bij de voorbereiding waarvan een milieu-effectrapport is gemaakt, onderzoekt de gevolgen van de betrokken activiteit voor het milieu, wanneer zij wordt ondernomen of nadat zij is ondernomen."

Het Kabinet moet bij het besluit aangeven op welke wijze en op welke termijn een evaluatieonderzoek verricht zal worden om de voorspelde effecten met de daadwerkelijk optredende effecten te kunnen vergelijken en zo nodig aanvullende mitigerende maatregelen te treffen. Het verdient aanbeveling, dat ministeries van VenW, LNV en VROM in het MER vast de punten aangeven die uit dit MER als relevant voor evaluatie achteraf naar voren komen. Hoewel de uitvoering pas later zal plaatsvinden en er voorafgaand daaraan voor bepaalde ingrepen inrichtingsm.e.r.'s zullen volgen, bestaat in deze procedure de mogelijkheid de ontwikkeling van de riviertakken overkoepelend te evalueren.

10. VORM EN PRESENTATIE

Bijzondere aandacht verdient de presentatie van de vergelijkende beoordeling van de alternatieven. De onderlinge vergelijking dient bij voorkeur te worden gepresenteerd met behulp van tabellen, figuren en kaarten. Voor de presentatie beveelt de Commissie verder aan om:

- het MER zo beknopt mogelijk te houden, onder andere door achtergrondgegevens (die conclusies, voorspellingen en keuzen onderbouwen) niet in de hoofdtekst zelf te vermelden, maar in een bijlage op te nemen;
- een verklarende woordenlijst, een lijst van gebruikte afkortingen en een literatuurlijst bij het MER op te nemen;
- recent kaartmateriaal te gebruiken, topografische namen goed leesbaar weer te geven en een duidelijke legenda erbij te voegen;
- duidelijke weergaven/illustraties van de alternatieven voor de twee fases/schaalniveaus (riviertak, inrichtingsniveau).

11. SAMENVATTING VAN HET MER

Artikel 7.10, lid 1, onder h van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een samenvatting die aan een algemeen publiek voldoende inzicht geeft voor de beoordeling van het milieu-effectrapport en van de daarin beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit en van de beschreven alternatieven."*

De samenvatting van het MER wordt vooral gelezen door besluitvormers en insprekers en het verdient bijzondere aandacht. Het moet als zelfstandig document leesbaar zijn en een goede afspiegeling zijn van de inhoud van het MER. Daarbij moeten de belangrijkste zaken zijn weergegeven, zoals:

- de hoofdpunten voor de besluitvorming;
- de voorgenomen activiteit en de alternatieven;
- de belangrijkste effecten voor het milieu bij het uitvoeren van de voorgenomen activiteit en de alternatieven;
- de vergelijking van de alternatieven en de argumenten voor de selectie van het mma;
- belangrijke leemten in kennis en informatie.